

Dante i orgulje

Otto František Babler, ČSSR

Iz povijesti nam je poznato da su najstarije orgulje u obliku hidrauličkih orgulja sastavljali već stari Grci u Aleksandriji, a Rimljani su taj tip instrumenta upotrebljavali kod gladijatorskih igara. Orgulje s crpečim mjehovima od kože građene su najprije u Bizantu, te je poznato da je car Konstantin V. god. 757. poklonio jedne takve orgulje francuskom kralju Pipinu Malom, čime je taj instrument bio uveden u zapadnu Crkvu, tako da su krajem XIII. st. na zapadu Evrope gotovo svi veći hramovi imali orgulje s nekoliko registara.

Nekako odmah nakon godine 1300. — a to je bila ona sveta godina koju je ustanovio papa Bonifacije VIII. i koja je dovela u Rim tisuće i tisuće hodočasnika — počeo je Dante Alighieri, najveći pjesnik svojeg doba i veleum čovječanstva, stvarati svoje monumentalno djelo *Božanstvenu komediju*, koja nam predstavlja jedan od vrhunaca što ih je svojim umotvorinama ikada postigao ljudski duh. U tom djelu, koje je ujedno i smiona pjesnička enciklopedija svih znanosti onog vremena i svih duhovnih i materijalnih iskustava ondašnjeg kršćanskog svijeta, na mnogo mjesta spominje se glazba, glazbala, glazbenici i pjevanje, te mislim, da bi bio krasan zadatak sabrati, povjesnički razjasniti i protumačiti sve takve odlomke. Ovdje ćemo, makar ukratko, spomenuti barem to što Dante na dvama mjestima svoga epa piše o kraljici glazbala, o orguljama.

Na koncu IX. pjevanja *Čistilišta*, dakle u drugom dijelu svoje uzvišene trilogije, opisuje Dante kako je sa svojim pratiocom Vergilijem došao do vrata čistilišta i začuo tamo pjevanje:

*Io mi rivolsi attento al primo tuono,
e »Te Deum laudamus« mi parea
udir in voce mista al dolce suono.
Tale imagine appunto mi rendea
ciò ch'io udiva, qual prender si suole
quando a cantar con organi si stea;
ch'or si, or no s'intendon le parole.*
(Purgatorio, IX, 139—145.)

Kotorski biskup Franjo Tice-Uccellini (1847—1937), prvi hrvatski prevodilac potpune *Božanstvene komedije*, preveo je stihove ovako:

*Pomjiv slušah šta ću čuti sade,
i: Te Deum laudamus uz zvuke
miloglasne k uhu mi dopade.
Što tu slušah, utisak te ruke
učini mi, kô kad organ zveči
i pjeva se, kroz glas i cijuke,
te sad shvaćaš, sad ne shvaćaš rieči.*
(Divna gluma, Kotor 1910, str. 247.)

A zadnji hrvatski prevodilac cjelokupne *Božanstvene komedije* Mihovil Kombol (1883—1955) pre-pjevao ih je ovako:

*Okrenuv se na prvi tutanj kadno
čuh gdje Te deum laudamus poju
i s jekom slatkom glas se miješa skladno.
Što začuh slično na dušu je moju
djelovalo ko organ kada ječi
i kada uza nj poju pjesmu koju,
pa se sad čuju, sad ne čuju riječi.*

(Čistilište, Zagreb 1955.)

Zadnja dva stiha toga odlomka — ujedno dva zadnja stiha cijeloga pjevanja — sadrže prvi Danteov spomen o orguljama; uz njihove zvukove pjevane riječi časom se ističu i razumiju, časom opet nestaju i gube se.

Drugi put pjesnik našu kraljicu glazbala spominje u XVII. pjevanju *Raja*, na onom značajnom mjestu gdje se govori kako Danteov pradjed Cacciaguida proriče svome potomku njegovo gorko progonstvo iz rodne Firence i govori mu o nedaćama prognanika. Na početku tog istaknutog odlomka taj mu njegov predak kaže:

*Da indi sì, come viene ad orecchia
dolce armonia da organo, mi viene
a vista il tempo che ti s'apparecchia.*

(Paradiso, XVII, 43—45.)

Ovu tercinu spomenuti već biskup Franjo Tice-Uccellini nije preveo dosta točno, budući da baš »organo«, »orgulje« nadomješta općenitijim »svirale«:

*Odtud, kako uhu odjekuje
sa svirala sladki zuj, pojavi
mom se oku, što ti vrieme snuje.*

(Divna gluma, Kotor 1910, str. 472.)

Bolje je ove stihove preveo Mihovil Kombol:

*Odanle, ko kad sladak glas se čuje
s orgulja skladnih, pred oči mi dođe
kakovu vrijeme sudbinu ti snuje.*

(Dante, Djela, II, Zagreb 1976, str. 464.)

Velika epoha orgulja s punim razvitkom njihovih instrumentalnih osobina i zvukovnih mogućnosti nastala je istom poslije smrti Dantea Alighierija, zapravo čak u šestnaestom stoljeću. To je razlog što se u njegovoj pjesmi orgulje i njihov zvuk razmjerno malo spominju. Ali, iako orgulje u čitavoj njegovoj *Božanstvenoj komediji* nisu navedene i imenovane više no dva puta, spomenuti stihovi su nam mili i značajni kao izraz pažnje koju je »il sommo poeta«, najuzvišeniji pjesnik srednjeg vijeka, iskazao našem glazbalu.

S češkog rukopisa prevela
Blažena KARBUSOVA